

Några intressanta lokaler i Ovansiljan I

Dan Broström
Kungsfågelv. 1A
79 432 Orsa
danb@wineasy.se

Karl Soop
Elinshillsv. 9
132 48 Saltsjö-Boo
surtur@wineasy.se

Dalarna är känt för sin intressanta flora av både kärlväxter och svampar. Men medan området kring Rättvik, med kända lokaler som Rättviksheden, Styggforsen, och Östbjörka har fått en del uppmärksamhet i mykologiska skrifter, har det område som sträcker sig från Moratrakten och norrut blivit ganska litet omskrivet. Då vi båda inventerat en hel del i Ovansiljan under de senaste åren, tycker vi att det kan vara dags att ge en bild av några lokaler och beskriva några speciella fynd, i denna och en följande artikel.

Tillägg: Texten har reviderats efter publiceringen med notiser inom klammer [].

1. Bonäsheden

(koord. 14E4f-5f)

Flygsandfältet vid Bonäs är Skandinaviens största i sitt slag. Fältet upptar ett stort område mellan Mora och Våmhus, begränsat österut av Orsasjön. Det täcks nästan uteslutande av tallskog, och uppvisar en hel del likheter med delar av Rättviksheden. Även om grunden bara är delvis kalkpåverkad, finner man här många speciella arter som vanligtvis förknippas med rikare marker. Som ett exempel på icke-fungoida organismer som bor här, kan vi nämna den sällsynta sandödlan.

En av de intressantaste lokalerna upptas huvudsakligen av ungskog med många tallplantor. Svampfloran domineras av spindlingar och musseroner, medan traditionella släkten, som *Suillus* (smörsopp, sandsopp, etc.) och *Russula* (t ex storkremla) inte direkt saknas, men är kraftigt underrepresenterade. På lokalen återfinns flera rödlistade arter, och den är typlokal för en ny art från i fjol.

Det är först på senare år som lokalen blivit uppmärksam, bl a genom en artikel av författarna i Mora tidning (2000-02-14), där flera av sällsyntheterna beskrevs. Förhoppningsvis leder detta till en ökad medvetenhet hos kommun och landsting om lokalens värde och en ökad vilja att förbättra dess skydd.

Tricholoma stans (Fr.) Sacc. (forma)

(Färgbild, se sid. xx)

Hatt 5–7,5 cm, ngt klibbig, ej hygroman, vackert skär till ljust brunröd, ngt strimmig mot blekare, gråvit bakgrund, matt, ej droppfläckig, mitten mörkare, kant mer gulgrå, aning veckad som utvuxen.

Lameller vita till svagt gulvita, täta, trångt urnupna, egg konkolor.

Fot 7–9 cm x 14–20 mm, jämntjock, vit, matt, m glesa, ljust gulbruna noppor på nedre halvan.

Kött vitt, lukt svagt mjölkaktig, smak mild, mjölkaktig.

Reaktion ingen med NaOH och FeSO₄.

Mikr.: sporer glatta, ellipsoida, hyalina, 4,5–5,5 x 3,5–4 µm; cheilocyst. cylindriska till klubbformade, ca 25 µm, knappast differentierade. Inga söljor sedda.

Fynd: Dalarna, Mora, Bonäsheden, 1998-09-08, i tallskog bland renlav; herb. KS-TA49.

En av de många musseroner som påträffas på rikare tallhedar, särskilt bland renlav. Den beskrivna formen avviker något från andra fynd och från beskrivningar i litteraturen genom den skärare hattfärgen och den milda smaken, som dock är så starkt mjölkaktad att den kanske kan

betecknas som bitter av några bedömare. Det kan knappast röra sig om *T. pessundatum*, som har droppfläckig hatt och smalare sporer, eller om *T. fracticum*, ej ovanlig på Rättviksheden, som har brunaktigt kött och ringzon på foten. Se vidare t ex Dähncke (1993), Breitenbach (1991), Galli (1999).

Många andra talltypiska musseroner förekommer på lokalen, t ex *T. nauseosum* (goliath-musseron), en sällsynt, men utmärkt matsvamp med en säregen, kryddad doft¹, samt *T. robustum* (kragsmusseron), som det ofta formligen kryllar av.

Cortinarius colus (Fr.)Fr. (flamspindling) (Färgbild, se sid. xx)

Hatt 1–3 cm; gulbrun m rödbrun till nästan röd mitt, fint fibrig; kant ofta strimmig m rödaktiga trådar; konisk till klockformad.

Lameller gulbruna; glesa, ± vidväxta.

Fot 3–6 cm x 2–4 mm, slank, blekt kanelbrun, undre hälften överdragen el vattrad av vackert ljusröda till orangeröda trådar och fransar.

Velum cinnoberrött, tunt, mycel vitt.

Kött blekt rödbrunt till blekgult.

Reaktion: NaOH rödviolett på fotvelum

Mikr.: Sporer 7,5–9,5 x 4,5–5,5 µm, ellipsoida, måttligt vårtiga.

Fynd: Dalarna, Mora, Bonåsheden, 1998-09-22, i tallskog, herb. KS-CO982, DB-98/56

Svampen ser oansenlig ut ovanifrån (ungefär som *C. obtusus*, jodoformspindling), men foten har en vacker, nästan eldröd färgton nedtill. Som outvecklad är hela fruktkroppen cinnoberröd av den heltäckande slöjan (se lilla exemplaret längst till vänster på bilden). Arten växer både i gran- och tallskog, men är inte vanlig. Se vidare Brandrud & al (1989-97).

[Arten kallas numera *C. miniatopus* Lange, eftersom *C. colus* visats vara synonym till *C. bulliadii*.]

Cortinarius furvolæsus Lindstr.

Hatt 2.5–6 cm; torr, koncentriskt hygrofan, mättat mörkt rödbrun till dadelbrun, mitten ofta rödfläckig, glatt, kant som ung med tunn, vit rand, trubbigt konisk, senare välvd till klockformad.

Lameller kanelbruna, glesa.

Fot mörkt gråbrun, tunt vitvattrad, apex gråvitt.

Velum vitt, tunt; cortina vit.

Kött tämligen mörkt gråbrunt, lukt svag, angenäm.

Reaktion: NaOH trivial.

Mikr: sporer 7.5–8.5 x 4.5–6 µm, trubbigt ellipsoida, svagt vårtiga.

Fynd: Dalarna, Mora, Bonåsheden, 1998-09-07, i tallskog, herb. KS-CO960.

En ovanlig art med nordlig utbredning, men som någon gång kan påträffas i Mellansverige (fynd från Arbogatrakten och Lidingö). Den är troligen förbisedd och förväxlas då ofta med *C. brunneus* (umbraspindling), från vilken den skiljer på den glattare, ibland t o m skinande hatten, som också har starkare rötton. Arten verkar bunden till tall. Bilden i Jordstjärnan 15(1), 1994 föreställer i själva verket *C. furvolæsus*, medan beskrivningen avser den angivna arten *C. bulbosus* Fr., f ö närstående. Se även Brandrud & al (1989–97).

[Arten har efter genetiska undersökningar uppdelats i två, *C. neofurvolæsus* Kytöv. et al. vid tall, och *C. sordidamaculatus* Hry vid gran.]

---

¹Eftersom vi inte anser att så ovanliga svampar ska samlas i kommersiellt syfte, har vi valt att bara ange lokalen ungefärligt.

Övriga arter

Vi har fynd från Bonäsheden av många andra intressanta arter, vilka endast kort kommenteras:

Hygrophoropsis olida (Quél.)Métr. (smultronkantarell), en sällsynt och väldoftande svamp med skira färger, återkommer troget på lokalen. Se bild i detta nummer av Jordstjärnan (som dock illustrerar ett fynd från Jämtland).

Cortinarius phrygianus Fr. (frygisk spindling) mycket sällsynt, och en indikator på kalkrik tallskog. Dess mest kända lokaler ligger i närheten av Rättvik. Se vidare Brandrud & al (1989-97).

Cortinarius heterosporus Bres. har här sin tredje, hittills kända lokal i Sverige. Det är en liten, trådskevings-lik art med ovanligt smala och släta sporer. Se vidare Jacobsson & Soop (2000).

Cortinarius anomalellus Soop, som publicerades så sent som i fjol, har här sin typlokal. Den verkar mycket sällsynt, men är antagligen förbisedd, då den liknar en *C. anomalus* (Fr.:Fr.)Fr. (björkspindling) i miniatyr. Den skiljer främst på ett rödbrunt velum och ellipsoida sporer, som är större än hos björkspindlingen. Se vidare Lindström & Soop (1999).

Cortinarius coleoptera Lindstr. & Soop, som beskrevs även den i fjol, återfinns varje år på lokalen. Det är en liten *Telamonia*, med mörka färger och kraftig rödton på lamellerna. Se vidare Lindström & Soop (1999).

Cortinarius pinophilus Soop. En gulaktig spindling, som inte är ovanlig i rikare, gärna kalkpåverkade tallskogar. Den har nordlig utbredning, och de sydligaste fynden stammar från Rättviksheden. Medan den visar vissa drag som minner om undersläktet *Phlegmacium*, tyder nyare fynd snarare på en släktskap med gruppen kring *C. callisteus*. Se vidare Jordstjärnan 17(1), 1996.

Cortinarius brunneogriseus Soop påminner om en gråaktig och kraftig *C. brunneus* (umbraspindling). Den verkar ha en nordvästlig utbredning i landet, men är ovanlig. Se vidare Agarica 12(21), 1993.

[Taxonet är numera omkombinerat till *C. suberi* var. *brunneogriseus*.]

Cortinarius phoeniceus (Bull.:Vent.) Mre (stor blodspindling). En vacker spindling inom undersläktet *Dermocybe*, som påminner om en robust *C. semisanguineus* (rödskivig sp.) med purpurton på hatten.

Albatrellus subrubescens (Peck) Bond.& Sing. (lammticka) påminner om en liten färticka anlöpande orange till gulbrunt. Den är kanske inte så sällsynt, men en god indikator på rik mark.

Exobasidium sydowianum Nannf. (mjölonsvulst) ser ut ungefär som de flesta medlemmarna i släktet, men denna sällsynta art växer, som svenska namnet anger, på mjölon.

Ett stort antal intressanta taggsvampar, som t ex *Sarcodon glaucopus* Maas-G. & Nannf. (blåfotad taggsvamp), *S. scabrosus* (Fr.) Karst. (skrovlig taggsvamp), *S. squamosus* (Schff.) Quél. (tallformen av fjällig taggsvamp), liksom de vanligare *Bankera fulgineoalba* (talltaggsvamp) och *Hydnellum cæruleum* (blå taggsvamp). Även den sällsynta *Boletopsis grisea* (gråticka) återkommer troget varje år.

2. Klikten, Sollerön

(koord. 14E1h2a)

Denna kända lokal är sedan lång tid naturreservat, bl a känd för de enorma mängder grodor som samlas här för parning varje år i slutet av april (kväkandet hörs som mopedknatter vida omkring). Området har uppstått ur en förkastning någon gång efter istiden, vilket gjort att kalk kommit upp till ytan, till mykologins fromma. Här har människor levt i mer än 6000 år. Sollerön var strategiskt belägen i Siljan och med all sannolikhet en betydande handelsplats.

Conocybe mesospora Kühn. ex Kühn. & Watling

(Färgbild, se sid. xx)

Hatt 10–30 mm bred, brett konisk till utbredd med liten umbo, gulbrun till brunorange, som färsk strimmig nästan till mitten, kant nedvikt.

Lameller tunna, tämligen täta, blekgula från början sedan gulbruna.

Fot 3–4 cm x 1–2 mm, blek upptill, något mörkare nedtill, med basalknöl 3–4 mm bred.

Mikr.: sporer 7–10 x 4,5–5,5 µm, ellipsoida, tämligen tjockväggiga med liten groddpor. Basidier 4-sporiga. Cheilocystidier kägellika med avsatta medelstora huvuden, 3,5–5 µm breda. Kaulocystidier enbart kägellika (som cheilocystidierna).

Fynd: Dalarna, Mora, Sollerön, Klikten 1992-08-09, på ± bar jord, förna och gräs i lundartad miljö; herb. DB-1437.

Denna hättning har en påfallande vacker, varm färg, medan formen är ovanlig för en *Conocybe*, så man lätt tar svampen för t ex en *Naucoria* (skrälingar). Litteratur se Watling (1982), Jacobsson & al (1991), Enderle (1991).

Lokalen uppvisar också andra hättningar. Den ytterst sällsynta *Conocybe nemoralis* Harmaja har här (alldeles intill groddammen) en av sina ytterst få kända lokaler i världen. Den är en av de tidigaste skivlingarna man ser under säsongen. Arten är beskriven från Finland och rapporterades i Jordstjärnan 15(3) 1994, där den även illustrerades med en färgplansch. Andra fynd är *C. coprophila* (klibbhättning), *C. cyanopus* (grönfotshättning), *C. lactea* (klockhättning), *C. teneroides*, och *C. fuscimarginata*.

Lepista luscina (Fr.) Sing. (ängsmusseron) är en ovanlig musseron, som påminner om en robust, gråaktig trattskevling. Även *L. irina* (irismusseron) och *L. sordida* (violmusseron) har påträffats.

Tricholoma aurantium (Schff.:Fr.) Ricken (brandmusseron). Denna vackra, kalkgynnade art återkommer i stora mängder varje år på lokalen, där den växer med tall och björk, snarare än med sin vanliga partner, granen.

Cortinarius niveoglobosus Lindstr. (snöbollsspindling) är ofta den första spindling man ser på året. Denna medlem av undersläktet *Sericeocybe* är vit som en snöboll som ung, men mörknar snart och då känner man bäst igen den på den starka, syrliga doften påminnande om den hos *C. traganus* (bockspindling). Arten är även funnen på en annan lokal på Sollerön (Rännmyra). Den verkar ha en nordlig utbredning, men är hittad på flera lokaler i Mellansverige (Arbogatrakten och Värmdö). Se vidare Brandrud & al (1989-97).

Andra spindlingar som kan nämnas är den liknande (men senare växande) *C. urbicus* Fr. (silverspindling), samt phlegmacierna *C. corrosus* Fr. (halmspindling) och *C. infractus* Fr. (bitter lökspindling).

Lactarius citriolens Pouzar (fransrisk) har här en av sina nordligaste lokaler. Andra arter som förtjänar att nämnas:

<i>Agaricus comtulus</i> (rödskivig dvärgchampinjon)	<i>Laccaria tortilis</i> (dvärgglaxskivling)
<i>Agrocybe molesta</i> (vit åkerskivling)	<i>Lentinus suavissimus</i> (doftmussling)
<i>Agrocybe paludosa</i> (sumpåkerskivling)	<i>Macrocystidia cucumis</i> (transkråling)
<i>Antrodia macra</i> (videticka)	<i>Marasmius undatus</i> (bräkenbrokskivling)
<i>Bjerkandera fumosa</i> (rökticka)	<i>Mycena acicula</i> (orangehatta)
<i>Calocybe carnea</i> (rosenmusseron)	<i>Mycena megaspora</i> (rothätta)
<i>Camarophyllus colemannianus</i> (brun ängsvaxskivling)	<i>Naucoria amarescens</i> (bitterskråling)
<i>Cantharellopsis prescotii</i> (kalknavling)	<i>Naucoria salicis</i>
<i>Clavaria fragilis</i> (maskfingersvamp)	<i>Otidea bufonia</i> (mörkbrunt haröra)
<i>Clavaria fumosa</i> (rökfingersvamp)	<i>Oxyporus populinus</i> (lönnticka)
<i>Crepidotus applanatus</i> , var. <i>subglobiger</i> — en unik brunmussling genom att den växer på tall.	<i>Panellus ringens</i> (lilamussling)
<i>Creolophus cirrhatus</i> (gyttertaggig)	<i>Pluteus podospileus</i>
<i>Dædaleopsis septentrionalis</i> (skivticka)	<i>Pluteus romellii</i> (gulfotskölding)
<i>Daldinia concentrica</i> (skiktdyna)	<i>Psathyrella chondroderma</i>
<i>Entoloma incanum</i> (grönnopping)	<i>Psathyrella prona</i>
<i>Entoloma undatum</i> (bandad rödnavling)	<i>Pseudoclitocybe cyathiformis</i> (trattnavling)
<i>Exidia saccharina</i> (sockerkrös)	<i>Ramaria gracilis</i> (anisfingersvamp)
<i>Geastrum pectinatum</i> (kamjordstjärna)	<i>Spathularia flavida</i> (spadmurkling)
<i>Geastrum triplex</i> (kragjordstjärna)	<i>Stropharia coronilla</i> (veckad kragkivling)
<i>Hebeloma edurum</i> (kakaofränskivling)	<i>Tarsetta cupularis</i>
<i>Hebeloma sinapizans</i> (senapsfränskivling)	<i>Thelephora caryophylla</i> (trattöra)
<i>Helvella queletii</i> (svart pokalmurkla)	<i>Tyromyces chioneus</i> (snövit ticka)
<i>Hypocreopsis lichenoides</i> (trollhand)	<i>Volvariella gloiocephala</i> (vit slidskivling)
	<i>Xerocomus rubellus</i> (rödsopp) — antagligen det nordligaste fyndet i Sverige.

Andra lokaler på Sollerön

Då en av författarna numera bor närmare halvtid på "Soldi", har ytterligare ett antal lokaler upptäckts, främst i björkdungar. Från dessa kan nämnas följande tämligen intressanta arter:

Cortinarius cremeolaniger Orton, en ganska kraftig spindling i undersläktet *Sericeocybe*, påminnande om *C. laniger* (ullspindling), men med exceptionellt små sporer (se Jordstjärnan 14(1), 1993).

[Korrekt namnet på arten är numera *C. alborufescens* Imler.]

Cortinarius heterocyclus Soop, en medelstor *Telamonia* med rödaktigt velum och nordlig utbredning (se Jordstjärnan 18(1), 1997).

Leucocortinarius bulbiger (A. & S.: Fr.) Sing. (blekskivig spindling) med kraftig fotknöl, påminner om *Cortinarius multiformis* (lökspindling), men har ofärgade sporer.

[Molekylära undersökningar har visat att *Leucocortinarius* inte är närmare släkt med spindlingar.]

Flera vackra och intressanta rödnoppingar återfinns på gårdstun och i hagar. Dessa blir i regel bestämda av Anders Janols, bl a fynden av *Entoloma lividocyanulum* (ögonnopping) och *E. poliopus* v. *parvisporigeum*.

Tricholoma viridilutescens Mos. påminner om en slank *T. sejunctum* (kantmusseron) med mer gulgröna färgtoner. Se Dähncke (1993), Galli (1999).

I den närliggande Vinäsgraven har vi funnit *Leccinum percandidum*, en ovanlig strävsopp.

3. Siljansfors

(koord. 14E0-1e)

Området, beläget väster om Mora, hyser Dalarnas skogsmuseum. Här har en av författarna utfört mångårigt inventeringsarbete åt Sveriges Lantbruksuniversitet, vilket resulterat i många intressanta fynd, bl a följande:

Cystoderma ambrosii (Bres.) Singer (Färgbild i detta nummer, sid. xx)

Hatt 1,5–3 cm; torr, knappast hygroman, vit, ett exemplar med svagt gulaktig mitt, grymig till flockig av små utstående fjäll, kant behängd med vita fransar.

Lameller vita, ± fria, ganska täta, egg jämn.

Fot 1,5–3 cm x 2–4 mm, kort och tämligen robust, cylindrisk, vit, försedd med en vitflockig, fjällig strumpa som slutar nära apex i en markerad, men knappast utstående, vit krage, som kvarstår länge; apex naket.

Kött vitt, lukt svag, fruktaktig eller "trattskivlingslik", smak svagt mjölig.

Reaktion: NaOH, FeSO₄ triviala.

Mikr: sporer 4–5,5 x 2.8 µm, ellipsoida.

Fynd: Dalarna, Mora, Siljansfors - Harkonberget, 1998-08-29, i fuktig blandskog med björk, sälg, asp och gran, herb. KS-AA23.

En snövit och yvig liten svamp, påminnande om en fjällskivling. Arten är enligt Nordic Macromycetes inte tidigare rapporterad från Sverige, men en av oss känner den från Kontinenten, där den också är sällsynt. Den kan eventuellt förväxlas med *Cystolepiota seminuda* (blek puderskivling), som dock är spinkigare och inte lika flockig. Vi återkommer till lokalen i nästa avsnitt.

[I en modernare tolkning anses taxonet vara en varietet av *Cystodermella granulosa*.]

Referenser

Brandrud T.E., H. Lindström, H. Marklund, J. Melot & S. Muskos, 1989-97: *Cortinarius*, Flora Photographica — Cortinarius HB, Matfors.

Breitenbach J. & Kränzlin F, 1991: Champignons de Suisse, Pars 3 — Edition Mykologia, Lucerne.

Dähnke R.M., 1993: 1200 Pilze in Farbfotos — AT Verlag, Aarau.

Enderle N., 1991: *Conocybe-Pholiotina*-Studien II — Z. Myk. 57(1).

Galli R., 1999: I Tricholomi — Edinatura.

Jacobsson S. & L & A Stridvall, 1991: Jordstjärnan 12(2), 19-54.

Jacobsson S. & K. Soop, 2000: Journal des JEC (*in prep.*).

Lindström H. & K. Soop, 1999: Quelques petits *Telamonia* calciphiles — Journal des JEC (1): 40-60.

Watling R., 1982: British Fungus Flora, Edinburgh.

Tricholoma stans (Fr.) Sacc. (forma). Foto: Karl Soop. Dalarna, Mora, Bonåsheden, 1998-09-08, KS-TA49.

Cortinarius colus (Fr.)Fr. (flamspindling). Foto: Karl Soop. Dalarna, Mora, Bonåsheden, 1998-09-22, KS-CO982.

Hygrophoropsis olida (Quél.)Métr. (smultronkantarell). Hällesjö, Jämtland, 1995-07-09, KS-BO9. Foto: Karl Soop.

Conocybe mesospora (Kühn). ex. Kühn. & Watling. Dalarna, Sollerön, Klikten 1992-08-09, DB-1437.
Foto: Dan Broström.

Cystoderma ambrosii (Bres.)Singer. Dalarna, Mora, Siljansfors, Harkonberget, 1998-08-29, KS-AA23.
Foto: Karl Soop.